

Nemzeti Érdek

TÁRSADALOM • GAZDASÁG • STRATÉGIA

GÁL RÓBERT IVÁN

A nyugdíjrendszer politikai döntésektől való elszigetelése

GERSE KÁROLY

A liberalizált villamosenergia-rendszer

JENEI GYÖRGY

Válaszút?

Neoweberiánus szintézis vagy neopatrimoniális elfajulás

LAKI LÁSZLÓ

A „rendszer váltás”, avagy a „nagy átalakulás”

Tézisek arról a kihívásról,
amit rendszerváltásnak neveznek

LUKÁCS ANDRÁS

Ökoszociális államháztartási reform:
kiút a válságból

OHNSORGE-SZABÓ LÁSZLÓ

A munka vége? II.

Foglalkoztatásról és munkanélküliségről
egyes baloldali apokalipszistának ellenében

2008. TÉL

II. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

ÖKOSZOCIÁLIS ÁLLAMHÁZTARTÁSI REFORM: KIÚT A VÁLSÁGBÓL*

„A szocialista országok gazdasága azért omlott össze, mert az árak nem a gazdasági valóságot mutatták. A kapitalizmus össze fog omlani, ha az árak nem mutatják az ökológiai valóságot.”

Ernst Ulrich von Weizsäcker
(a környezetvédelmi adókról szóló VIII. világkonferencián,
Münchenben 2007 októberében)

ÖSSZEFOGLALÁS

A Levegő Munkacsoport immár 20 éve elemzi a magyar gazdaság, illetve az államháztartás helyzetét, és javaslatokat tesz a versenyképesség javítására. Ezt elsősorban az emberi egészség és a környezet védelme szempontjából teszi abból kiindulva, hogy a gazdaság van az emberért, és nem fordítva, valamint hogy egészséges emberek és tiszta környezet nélkül versenyképes gazdaság sem képzelhető el. (Az egészség fogalmának meghatározásakor az ENSZ Egészségügyi Világszervezetének álláspontját fogadjuk el, amely szerint az egészség a teljes testi, lelki, szellemi és szociális jólét állapota.)

Jelen tanulmányunkban az adott terjedelmi korlátok között összefoglaljuk álláspontunkat és javaslatainkat – különös tekintettel a jelenlegi helyzetre és a kormányzat megszorító intézkedéseire. Ugyanis véleményünk szerint is szükség van megszorításokra – de egyáltalán nem ott, ahol ezt a kormány teszi immár évek óta. Nem az oktatás, az egészségügy, a közigazgatás leépítése a kiút; ez csak a bajokat súlyosbítja. Megszorításokra szükség van, de másutt. Elsősorban a pazarló lakossági fogyasztást kell visszaszorítani (ilyen például a

túlzott autóhasználat, valamint az eldobható csomagolás és a vegyszerek mértéktelen használata). Ezzel párhuzamosan a fenntartható fejlődést elősegítő termékek és szolgáltatások elterjesztését kell ösztönözni (az energiahatékonyság javítása, a környezetkímélő közlekedési módok fejlesztése stb.). Továbbá fel kell számolni a vállalati szférának nyújtott és a piacot rendkívül torzító támogatásokat. A pazarló, súlyosan környezetszennyező, nagy nyersanyag- és energiaigényű tevékenységeket kell fokozottabban megadóztatni, nem pedig az emberi munkát. Az előbbieknél nyújtott támogatásokat meg kell szüntetni, és fokozottan kell támogatni a humán erőforrások fejlesztését szolgáló tevékenységeket (oktatás, egészségügy stb.). Érdemi intézkedéseket kell hozni az állami intézményrendszer megerősítésére, a jobbiztonság megeremtésére, a feketegazdaság és a korrupció visszaszorítására. Meg

* A szerző jelen tanulmányt nagyrészt a Kiss Károlylyal (egyetemi docens, Budapesti Corvinus Egyetem) és Pavics Lázárral (ny. pénzügyminisztériumi szakfőtanácsos) korábban közösen megírt tanulmányaira alapozta.

kell akadályozni a hazai jövedelmek túlzott kiáramlását külföldre. Meg kell szüntetni a külföldi vállalkozásoknak és személyeknek nyújtott indokolatlan támogatásokat (különösen vonatkozik ez a súlyosan környezetszennyező tevékenységeket végzőkre¹). Haladéktalanul le kell állítani a közvagyon további kiárusítását, így a közszolgáltatások privatizációját is.

A GYENGE VERSENYKÉPESSÉG FŐ OKAI

„Az erény éppen úgy le tudja győzni a bűnt, mint ahogy a víz is le tudja győzni a tüzet. Manapság azonban úgy gyakorolják az erényt, mint aki egy pohár vízzel akar megmenteni a tűztől egy kocsi-rakomány rőzsét, s amikor a lángok nem hagynak alább, kijelenti, hogy a víz nem tudja legyőzni a tüzet. Ebből aztán nagyszerűen táplálkozhat a bűn, az erénynek pedig elkerülhetetlen pusztulás a vége.”
Meng-ce kínai filozófus (Kr. e. 372–319)

Az alábbiakban felsoroljuk, hogy véleményünk szerint melyek a magyar gazdaság gyenge – és legfőbb versenytársaihoz képest romló – versenyképességének legfontosabb okai.

A humán erőforrások gyenge minősége

A lakosság nagy részének alacsony a képzettsége, hiányos a viselkedési és munkakultúrája, valamint rossz az egészségi és lelkiállapota.

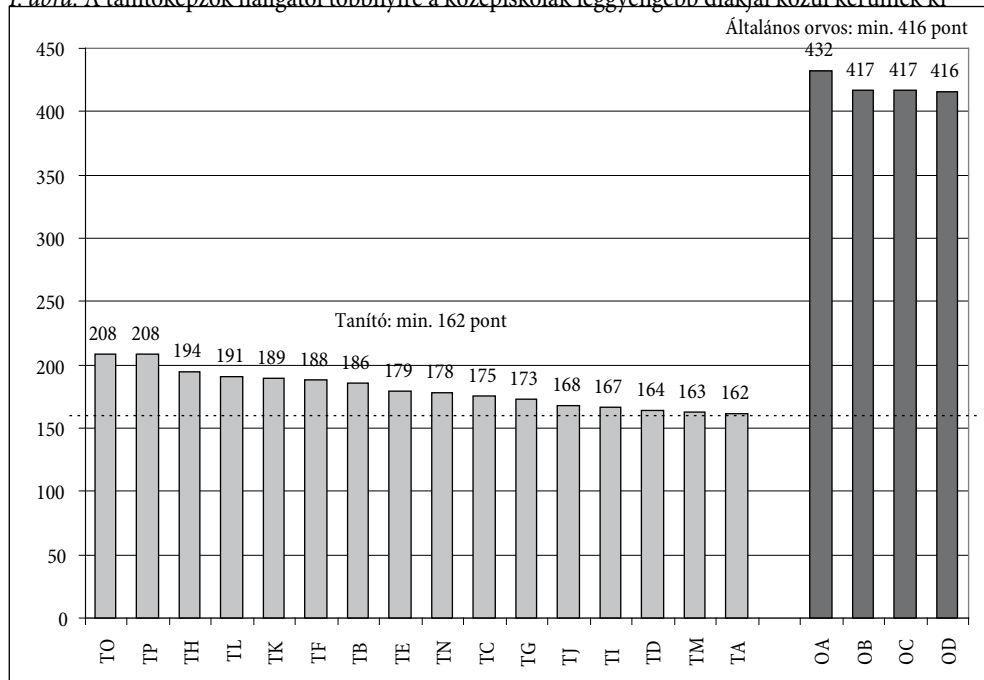
1 Például nemcsak környezetvédelmi, de gazdasági szempontból is elfogadhatatlan, hogy külföldi kamionok milliói úgy robognak át az országon, hogy gyakorlatilag semmit nem fizetnek nekünk, miközben használják és rongálják a közpénzekből épített infrastruktúrát, és rendkívüli mértékben szennyezik a környezetet. Egyébként minden olyan intézkedés, ami csökkenti az energiafogyasztást, egyúttal mérsékli jövedelmünk kiáramlását külföldre, hiszen a felhasznált energia túlnyomó részét külföldről szerezünk be.

Ezen tényezőkből ered a hazai foglalkoztatottság rendkívül alacsony szintje is. A helyzet e területeken az elmúlt években tovább romlott. Az Oktatási Kerekasztal a következőket állapította meg: „Magyarország a tanulás világában egyre jobban lemarad versenytársaitól. Az elmúlt évek számos reformja ellenére a tudásbeli szakadék, amely a világ legfejlettebb részeitől elválaszt bennünket, nem szűkült, hanem szélesedett.” Egyre inkább jellemző, hogy a pedagógusi pályát olyanok választják, akik szinte sehol máshol nem tudják megállni a helyüket (1. ábra). A gazdasági élet szereplői is folyamatosan arra hívják fel a figyelmet, hogy az oktatás gyenge színvonala versenyképességünk javításának egyik legfőbb gátjává vált.² A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) országai között hátul kullogunk az egy tanulóra jutó ráfordítások tekintetében (csak Lengyelországot, Mexikót, Szlovákiát és Törökországot előzzük meg).³ Ennek ellenére a 2009. évi költségvetéssel újabb jelentős forrásokat vontak el az oktatástól, még tovább rontva annak minőségét.

2 A Magyar Európai Üzleti Tanács (HEBC) szerint „Magyarország legnagyobb értéke az emberek tudásvagyon. (...) Az oktatásban »termelt« növekvő mennyiségű és minőségű tudásvagyon nélkül az uniós felzárkózás is csak vágy marad.” (Az egyetlen út a fejlődés. A Magyar Európai Üzleti Tanács éves jelentése, 2008, http://www.eucivil.hu/pdf/HEBC_Report2008.pdf – letöltve [valamennyi internetes hivatkozásnál]: 2009. január 10.) Simor András, a Magyar Nemzeti Bank elnöke pedig a következőket állapította meg a nemzeti csúcson (MTA Székház, 2008. október 18.): „A hosszú távú növekedési potenciál erősítéséhez elengedhetetlen az oktatás, különösen az alapfokú oktatás színvonalának emelése.”

3 Csapó Benő, <http://oktatas.magyarorszagholnap.hu/images/CsB.pdf>.

1. ábra. A tanítóképzők hallgatói többnyire a középiskolák leggyengébb diákjai közül kerülnek ki

Forrás: Csapó Benő, <http://oktatas.magyarorszagholnap.hu/images/CsB.pdf>

Közismert a magyar lakosság rendkívül kedvezőtlen egészségi állapota. „A magyar lakosság egészségi állapota lényegesen rosszabb, mint ami az ország gazdasági-kulturális fejlettségéből vagy az egészségügyi rendszer minőségéből, hozzáféréseiből következne – szögezi le a 2008 júliusában a kormány által elfogadott előterjesztés.⁴ A helyzet e téren is több tekintetben jelentősen romlott az utóbbi években. Így például már hosszú évek óta folyamatosan és nagymértékben növekszik az asztmás és tüdőrákos betegek száma.⁵ A kezelésre szoruló depressziósok aránya 2006-ban immár a lakosság 20 százalékát tette ki, ami 25 százalékos

növekedést jelent 2002 óta.⁶ Mindennek ellenére jóval kevesebbet költünk egészségügyre (nemcsak abszolút mértékben, de a GDP arányában is), mint a többi OECD-ország, és a 2009. évi költségvetésben ezt az elfogadhatatlannal alacsony összeget is tovább csökkentették. Pedig az egészségügy humán erő-problémáinak megoldása tovább már nem halasztható. A szakma átlagéletkora magas. Több mint 2800 szakorvos és számos szakdolgozó már egzisztenciális menekülteként távozott az országból. Az utánpótlás helyzete tragikus, mert a frissen végzett orvosok, azaz szakorvosjelöltek közötti felmérés szerint több mint 70

4 Biztonság és Partnerség: Feladatok az egészségügyben 2010-ig, <http://www.eum.hu/biztonsag-partnersag/biztonsag-partnersag-pdf-080717>.

5 Országos Korányi TBC és Pulmonológiai Intézet Évkönyve, 2008. május, <http://www.koranyi.hu/evkonyvo7/evkonyv.pdf>.

6 „A szakadás már szakadékká nőtt a társadalmon belül”. Beszélgetés Kopp Máriával, a Semmelweis Egyetem Magatartástudományi Intézetének tudományos igazgatóhelyettesével, <http://www.inforadio.hu/hir/belfold/hir-232627>.

százalékuk – már aki bevallotta – a szakvizsga megszerzését követően külföldre kíván menni, mivel semmilyen motivációjuk nincs az itthon maradáshoz. Szinte egyetlen motiváló tényezője maradt az egészségügyi pálya választásának: az unióban azonnal átváltható diploma! Nem jobb a helyzet az ápolónők tekintetében sem. *Amennyiben nem történik azonnali változás, a pálya elnéptelenedése fékezhetetlenné válik*, és az állam egyik legfontosabb közszolgáltatásának, az egészségügynek még a maradványai is szétesnek.

Az állami intézményrendszer gyengesége

Az államigazgatás teljesítménye már korábban is sok kívánnivalót hagyott maga után, az elmúlt időszakban pedig – amint azt a Gazdasági és Szociális Tanács 2008. szeptember 17-i állásfoglalása⁷ is megállapította – tovább romlott. A piacgazdaság szabályszerű és korrekt működéséhez viszont bonyolult és kiterjedt állami intézményrendszere van szükség. Miközben – a rendszerváltás során – a magántulajdon megteremtésével, az árak felszabadításával, a külföldi működő tőke beengedésével a gazdaság liberalizálása szinte egy csapásra megtörtént, az intézmények, ellenőrző és szabályozó hivatalok kialakítása hosszadalmas folyamat. Márpedig ami nélkülük létrejön, az nem a szabadpiac, hanem a szabad rablás színtere. A piac önmagában – kellő ellenőrzés és szabályozás híján – nem képes az erőforrások hatékonyallokációjára, a verseny hiánya mo-

nopolpozíciókat, kiszolgáltatottságot és társadalmi igazságtalanságot szül.

A jogbiztonság hiánya

Egyebek mellett az előző pontokban leírtak következtében széles körben jellemző a jogszabályok gyengesége, átláthatatlansága, értelmetlensége.⁸ Ennél is súlyosabb azonban, hogy – szintén nagyrészt az előző pontban leírt jelenségek miatt –, hogy igen gyakran elmarad a jogszabályok érvényesítése, betart(at)ása.

Hatalmassá nőtt a korrupció, aminek következtében – az MTA Ipar- és Vállalatgazdálkodási Bizottsága becslései szerint – évente mintegy 1000 milliárd forint kár éri a gazdaságot.⁹ „A korrupció Magyarországon 3–25 százalékkal növeli az árakat, és a közbeszerzéseket 20–25 százalékkal drágítja. A korrupció visszaszorítása jelentős többletforrást jelentene a gazdaság élénkítése és az ország fejlődése számára” – állapította meg a Magyar Európai Üzleti Tanács.¹⁰

Általánossá vált az adócsalás. A feketegazdaság mértéke a különböző szakértői becslések szerint a GDP 15–30 százalékát teszi ki.¹¹

8 Erről a témáról szinte naponta jelennek meg cikkek a sajtóban. Jól jellemzi a helyzetet például Inzelt Péternek, az MTA SZTAKI igazgatójának Pápirország című cikke (*Népszabadság*, 2008. augusztus 26. <http://nol.hu/archivum/archiv-504629>), valamint Tanács István Ami igazán fájni fog című írása (*Népszabadság*, 2008. november 19. http://nol.hu/velemenylap-20081119-20081119_a-48).

9 http://www.levego.hu/letoltes/kapcsolodo_anyagok/korrupcio-konf_0811.pdf.

10 Az egyetlen út a fejlődés. A Magyar Európai Üzleti Tanács éves jelentése, 2008, http://www.eucivil.hu/pdf/HEBC_Report2008.pdf.

11 Például: Kísérletek a rejtett gazdaság nagyságának meghatározására, <http://www.ecostat.hu/kiadvanyok/modszertan/modszertan03.html>; A feketegazdaság

7 A Gazdasági és Szociális Tanács állásfoglalása Magyarország 2008–2010. évekre szóló Nemzeti Reformprogramjáról, http://www.mgszt.hu/index.php?option=com_docman&task=doc_download&gid=16&Itemid=17

Ezek a jelenségek szétzilálják a bizalmat, ami egy jól működő gazdaság alapja. Rendkívüli mértékben torzítják az árakat, ami hibás döntésekhez vezet minden szinten – az állam, az önkormányzatok, a vállalkozások és az egyéni fogyasztók szintjen egyaránt. Nagymértékben megdrágítják a beruházásokat, és számos esetben olyan beruházások valósulnak meg, amelyekre nincs szükség, vagy amelyeket csak jóval később lenne érdemes megvalósítani. Elmaradnak a felújítások, mivel ezeknél nem lehet olyan nagy összegeket „lenyúlni”, mint az új beruházásoknál. Nőnek az állami kiadások, magasabb adókat vetnek ki, elriadnak a befektetők, kontraszelekción alakul ki a vállalkozások között. Végző soron még inkább elbizonytalanodik az államigazgatás, ami a további korrupciós tevékenység melegágyává válik.

A torz árrendszer

Az árrendszert súlyosan torzítják az előző pontban említett jelenségek, a különböző gazdasági ágazatoknak és egyes cégeknek nyújtott állami támogatások,¹² illetve az a tény,

mint a nemzetgazdaság teljesítményének része, mkt.uni-corvinus.hu/request.php?107.

12 Az ilyen jellegű állami támogatások káros voltát az alábbi idézetekkel szemléltetjük:

„...a gyakran tapasztalt sírás ellenére a magyar állam az adófizetők pénzéből meglehetősen gálánisan osztogat. A hazai költségvetésből kifizetett támogatások ugyanis a GDP 1,57 százalékát teszik ki, az EU₂₅ átlagának mintegy háromszorosát, de az EU₁₀ átlagánál is 60 százalékkal nagyobbat. Ismerve az ilyen jellegű nemzetközi összehasonlítások számtalan bizonytalanságát, nehezen vitatható, hogy a magyar támogatottsági szint a közvetlen versenytársakéhoz képest kiugróan magas. Ami ennél is fontosabb: az üzleti szférát érintő támogatások nem igazán érződnek a növekedési potenciál emelkedésében és az annyira áhitott versenyképesség javulásában. Nehezen cáfol-

hogy a gazdaság egyes szereplői sok esetben egyéb okok miatt sem fizetik meg az általuk okozott költségeket.¹³ Ez utóbbira vonatkozóan egy jellemző példával¹⁴ világitánánk meg,

ható gyanú, hogy a hazai támogatások jelentős része „kidobott pénz”, és a legjobb szándékok ellenére sem szolgálja az alapvető gazdaságpolitikai célokat, például a növekedést, a térségfejlesztést, a szakképzést stb., csupán az életképtelen vállalkozások agóniáját hosszabbítja meg.” (Hegedűs Miklós, a GKI Energia-kutató és Tanácsadó Kft. ügyvezető igazgatója: Ki hol söpörjön? *Világgazdaság*, 2008. január 23. <http://www.vg.hu/index.php?apps=cikk&cikk=205138>.)

„Kilencmilliárd forintot pazarolt el a kormány az elmúlt két évben – a szolgáltató központok támogatására. Az Ericsson volt elnöke szerint ugyanis a Magyarországra érkezett központok akkor is idejöttek volna, ha egy fillér állami támogatást se kapnak.” (Központra pazarol az állam? *Népszabadság*, 2008. február 11. <http://nol.hu/cikk/480932/>)

„...túl sok a támogatás és a pályázat. Olyanra is adnak támogatást, amire nem volna szabad. (...) Nem csak azért, mert csúnya dolog az adófizetők pénzét használni, hanem mert egy termék vagy egy szolgáltatás annál hamarabb lesz jó és kész, minél hamarabb fizet érte a valódi vevő. A valódi vevő az, aki kiveri a minőséget. Az állami osztogató nem fogja. Rossz esetben korrump, jó esetben a legjobb indulata szerint fogja megítélni, hogy jó vagy nem jó. (...) minél tovább folyik a fejlesztés támogatásból, annál később jelenik meg az igényes vevő, amely épp annyira meghatározza a termék minőségét, mint a gyártó. Ez óriási idő- és pénzvesztéget jelent, rendkívül rontja a versenyképességet.” (Pénz az asztalon. Beszélgetés Bojár Gáborral, a Graphisoft igazgatóságának elnökével. *Lélegzet*, 2008. nyár, <http://www.lelegzet.hu/archivum/2008/02/3532.hpp>).

13 A témával kapcsolatos további részletek a www.levego.hu/kamionstop honlapon.

Hasonló jelenségek a nemzetgazdaság minden ágazatában előfordulnak. Ezekről részletes elemzések találhatóak a Tiltandó támogatások – Környezetileg káros támogatások a magyar gazdaságban című tanulmánykötetünkben, <http://www.levego.hu/letoltes/kiadvanyok/tiltandotamogatatas.pdf>.

14 A példát a Budapest teherforgalmi stratégiája (2008. december) alátámasztó anyagából vettük, <http://www.budapest.hu/resource.aspx?ResourceID=TirPortalBinary&documentversionid=67144>.

mire gondolunk. A Dunából kitermelt sódert Dunabogdányból nehéz tehergépkocsik szállították a budai alsó rakparton folyó építkezéshez. Állítólag így olcsóbb, mint hajón szállítani. Ugyanakkor az önkormányzatok, amelyek településein a sóderszállító teherautók átrobogának, milliárdos összegeket követelnek tönkretett útjaik rendbetételére. A lakók ingatlanjaik károsodása és egészségük romlása miatt panaszkodnak. Tehát végeredményben a társadalomnak ebben az esetben (is) sokkal többbe kerül a közúti szállítás, mint a vízi, azonban ez nem tükröződik az árakban. Hasonló példákat szinte a végtelenségig sorolhatnánk a gazdaság minden területéről.

A K+F alacsony mértéke

„Az elmúlt két évben megtorpant a kutatás-fejlesztési kiadások GDP-arányos növekedése, Magyarország csupán az Európai Unió (EU) átlagának felét, a GDP 0,97 százalékát fordította innovációs kiadásokra 2008-ban; holott egy uniós egyezmény értelmében a tagországok kutatás-fejlesztési ráfordításainak 2013-ig el kell érnie a GDP 3 százalékát” – hangsúlyozza az Országgyűlés kutatási és innovációs eseti bizottságának összefoglaló jelentése.¹⁵ Ez a célkitűzés nem véletlen, hiszen számos ország példája bizonyítja, hogy a K+F kiadások megfelelő növelésével jelentősen dinamizálható a gazdaság. „A szakmában mindenki egyetért abban, hogy Finnország példája követendő példa. Miközben a finnek úgy reagáltak erre a válsághelyzetre, hogy 1991-ről 1992-re, egy év alatt 41 százalékkal növelték a kutatás-fejlesztési

ráfordításait, nálunk ugyanakkor sajnos csökkent ez az érték.”¹⁶

A jövedelmek külföldre áramlása

Magyarországon óriási a különbség a megtermelt jövedelem (GDP) és a belföldön felhasználható jövedelem (GNI) között: ez a különbség 2007-ben Magyarországon (a 2006. évi metodika szerint) 7,7 százalék volt. Ennek fő oka az, hogy a magyar gazdaságban rendkívül magas a külföldi tulajdonú cégek részaránya, túlzott a számukra biztosított kedvezmények mértéke, és ezek a cégek az itt megtermelt jövedelmük jelentős részét kiviszik az országból. Ez a jövedelemkiáramlás 2007-ben már a GDP 14,7 százalékának felelt meg. (2003-ban még a GDP 6,4, 2004-ben 7,6, 2005-ben 7,8, 2006-ban pedig 12,2 százalékát tette ki.) Feltűnő, hogy *a jövedelem kivitele éppen a megszorítás éveiben, 2006-ban és 2007-ben ugrott meg rendkívüli mértékben (1. táblázat), amiből egyetlen következtetés vonható le: a megszorítások a hazai jövedelem kiáramlását szolgálják.* A helyzetet tovább súlyosbítja, hogy a külföldi tulajdonú nagyvállalatok Magyarországon évi több százmilliárd forint adókedvezményben és egyéb támogatásban részesülnek, amit a hazai kis- és középvállalkozások nem kapnak meg.¹⁷

¹⁵ http://www.hirszerzo.hu/cikk/megtorpant_a_kutatas-fejlesztesi_kiadasok_gdp-aranyos_novekedese.85640.html.

¹⁶ Kutatás-fejlesztés Magyarországon (2003), <http://www.bbc.co.uk/hungarian/030709114852.shtml>.

¹⁷ A részletes számok: Az államháztartás ökoszociális reformja (Levegő Munkacsoport, 2008), 86–88. oldal, http://www.levego.hu/letoltes/kiadvanyok/zoldkolts_tan_2008.pdf.

1. táblázat. A külföldi befektetők által Magyarországról kivitt jövedelem

Év	A GDP százalékában	Milliárd Ft
2000	7,4	1007
2003	6,4	1204
2004	7,6	1584
2005	7,8	1731
2006	12,2	2906
2007	14,7	3747

Forrás: Magyarország Nemzeti Számlái, KSH

A 2. táblázat adatai viszont azt bizonyítják, hogy ez folyamat nem törvényszerű: Szlovákiában például 2003 óta csökkenteni tudták a külföldi működő tőke által kivitt jövedelem GDP-hez viszonyított arányát, miközben a külföldi működő tőke állománya nőtt. A táblázatból látható, hogy Magyarországon óriási a különbség a megtermelt és a belföldön felhasználható jövedelem között: ez 2007-ben 7,7 százalékot tett ki. A többi uniós országban ez az arány sokkal kisebb, például Szlovákiában csak 4,13 százalék.

2. táblázat. A GNI és GDP közötti arány, valamint a külföldi tulajdonú cégek által kivitt jövedelem aránya Magyarországon és Szlovákiában (százalék)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
GNI/GDP, Magyarország	94,50	95,00	94,10	94,10	92,80	92,30
GNI/GDP, Szlovákia	98,36	93,87	94,44	95,70	96,19	95,87
Kivitt jövedelem/GDP, Magyarország	7,1	6,4	7,6	7,8	12,2	14,7
Kivitt jövedelem/GDP, Szlovákia	3,36	8,19	7,57	7,46	7,19	7,04

3. táblázat. A működő tőke egyenlege Magyarországon (az MNB fizetésimérleg-adatai szerint)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Összesen
5.2. Egyenleg (millió euró)	2 645	2 575	3 068	1 124	3 309	5 884	2 297	3 606	24 508
5.2.1. Részvény és egyéb részesedés (M euró)	1 510	1 096	1 157	-664	1 082	3 966	1 394	867	10 408
5.2.2. Újra befektetett jövedelem (M euró)	1 135	1 479	1 911	1 788	2 227	1 918	902	2 739	14 099
Az újra befektetett jövedelem aránya az 5.2. egyenlegen belül (%)	42,9	57,4	62,3	159,1	67,3	32,6	39,3	76,0	

Amint a 3. táblázatból látható, a külföldi működő tőkéből származó jövedelem kiáramlása 2008 első felében 10,4 százalékkal még tovább nőtt az előző év első feléhez viszonyítva (KSH-adatok szerint, SCV cégek nélkül, euróban számolva)!

A tényleges helyzet azonban ennél is rosszabb, mivel a külföldi működőtőke-elszámolások hamis képet mutatnak. A hazai statisztika a beáramló tőkébe az újra befektetett összeget is beszámítja. Ez azonban nem az országba beáramló friss tőke. Ennek jelentős része a túlzott kedvezmények és támogatások révén főleg a hazai közép- és kisvállalkozásoktól (kkv-k) elvett jövedelemből származik, ezért nemzetgazdasági szempontból nem tekinthető többletforrásnak!

További kérdés ezen befektetések valós értéke, ugyanis az „újrabefektetés” értéke után lehet további kedvezményeket igénybe venni, így a kedvezmények hatványozódnak. A külföldi befektetések „felértékelésében” a kormányzati szervek is érdekeltek, mert a külföldi befektetések összegében mérik munkájuk „eredményességét”. Ebből következik, hogy az egész külföldi

működő tőke befektetési folyamata egy hatalmas pénzügyi buborék, amelynek most, a válság idején, különösen sürgető a felülvizsgálata.

Hangsúlyoznunk kell, hogy nem a külföldi tőkebefektetéseket ellenezzük, hanem csupán a túlzott, nemzetgazdasági szempontból hátrányos támogatások felszámolását sürgetjük. Itt a sok káros támogatás közül csak egyetlen példát említünk. A Fővárosi Csatornázási Művek 25 százalékát 17 milliárd forintért magánosították, azonban azóta annak külföldi tulajdonosai csak „menedzsmentdíjként” 27 milliárd forintot vittek ki az országból.

Vagyonfelélés privatizációval

A közfeladatok elvégzését, az állam szociális feladatainak ellátását egyre jobban ellehetetleníti a magánosítás. A rendszerváltás után az első szakaszban a versenyszférába tartozó állami vállalatok privatizációja lezajlott. Jelenleg a nem versenyszférába tartozó közösségi javak eladása folyik, ami súlyos gazdasági gondokhoz és szociális feszültségekhez vezet.

Döntések vaktában

Az új jogszabályokat úgy készítik elő és fogadják el, hogy nem végzik el a törvények által előírt társadalmi, gazdasági és környezetvédelmi elemzéseket.¹⁸ (Ezt az Állami Számvevőszék is rendszeresen kifogásolja.) Ennek következtében a kormány, illetve a minisztériumok úgy terjesztik elő az említett törvényeket, hogy nem látja át azok valódi hatásait. A döntések gyakran nem szakmai alapon, hanem különböző érdekcsoportok nyomására, illetve egyes politikusok hiedelmei alapján történnek. Az országgyűlési képviselők általában még any-

nyi érdemi információhoz sem jutnak hozzá, mint a kormányzati szervek, és így gyakorlatilag vakon adják le szavazatukat. Az említett vizsgálatok elkészítése a törvényi előírásokon túlmenően azért is elengedhetetlen, mert ezáltal hatalmas károk bekövetkezése kerülhető el, illetve az ország érdekeinek leginkább megfelelő intézkedések elfogadására kerülhet sor.

Különösen aggályos a mindenkori éves költségvetési törvény elfogadása (amint azt az Állami Számvevőszék szintén számos alkalommal megállapította). A költségvetési törvény nem tesz eleget az Európai Tanács pénzügyi rendeletében (*Financial Regulation, Council Regulation No. 1605/2002 of 25 June 2002*) kinyilvánított négy alapelvnek sem, amelyek a következők:

- az egységesség (*unity*),
- a bruttó számbavétel (*universality*),
- a részletesség (*specification*),
- az éves érvényesség (*annuality*).

Zűrzavar az állami újraelosztás mértéke körül

Egyebek mellett arról sem készült semmiféle érdemi elemzés, hogy a jelenlegi körülmények között mekkora legyen az állami újraelosztás mértéke. Az egymást váltó kormányok folyamatosan azt hangoztatják, hogy „csökkenteni kell az állami újraelosztás mértékét”, azonban ezt a nézetet semmiféle tudományos elemzés nem támasztja alá. A témával kapcsolatos ismereteink éppen azt mutatják, hogy a jelen körülmények között Magyarországon az állami újraelosztás mértékének csökkentése súlyos társadalmi feszültségekhez vezet, rontja a gazdasági versenyképességet, továbbá hozzájárul a környezet állapotának és a lakosság egészségének a romlásához.¹⁹

18 A lábjegyzet szövegét lásd a függelékben.

19 A téma részletesebb kifejtését lásd Az államháztartás ökoszociális reformja című tanulmány 2. fejezetében (33. oldal).

Az érdemi társadalmi egyeztetés hiánya

A jogszabályok előkészítése és elfogadása általában az érintett társadalmi, érdek-képviselői szervezetek bevonása nélkül történik, illetve a közreműködésük sokszor pusztán formális. Ez a jelenlegi körülmények között általában nem is történhet másként, hiszen az említett elemzések hiánya, valamint az érintett társadalmi szervezetek többnyire rendkívül korlátozott kapacitása nem teszi lehetővé az érdemi közreműködést. A lakosság széles körei még ennyire sem tudnak tájékozódni, illetve hozzászólni a jogszabályalkotáshoz. Mindez nem csak azért gond, mert törvénybe ütközik,²⁰ hanem azért is, mert egyrészt a sokszor alapvetően fontos gondolatok, észrevételek nem jutnak el a jogszabályok előkészítőihez és a jogalkotókhoz, másrészt ezeknek a jogszabályoknak az előírásaival sokszor a közvélemény sem tud azonosulni. Az esetek többségében az emberek még az alapvető összefüggéseket sem értik meg. (Jól példázza ezt, hogy a világgpiaci olajárak megugrása során a közvéleménnyel el lehetett hitetni, hogy a magyar kormány – legalább részben – meg tudja akadályozni annak begyűrűzését az országba.²¹) Nyilvánvalóan a lakosság és a

vállalkozások kevéssé fognak betartani olyan jogszabályokat, amellyel kapcsolatban komoly kételyeik vannak, illetve amelyek értelmét nem látják át (példa erre a tömeges adóelkerülés). Mindez tarthatatlan azért is, mert sokszor csupán populista, szakmailag semmivel alá nem támasztott kinyilatkoztatásokkal nyerik meg a nem megfelelően képzett és tájékozott lakosságot a hibás döntések meghozatalához.

A bizalomhiány az ország vezetői iránt

Szociálpszichológusok kutatásaiból ismerjük, hogy az ország vezetőinek, a politikusoknak viselkedése mintát jelent a lakosság számára. A magyarországi közvélemény-kutatások azt mutatják, hogy az emberek rendkívül csalódottak a politikai elitben. Azt látják, hogy sok esetben korrupciógyanús ügyek résztvevői, a vagyonukat kétes körülmények között szerzett személyek kerülnek vezető pozíciókba. Mindez nagymértékben rányomja a bélyegét az egyes emberek mindennapi viselkedésére is. A gazdasági élet vezetői szerint is a versenyképesség javulásának egyik legfőbb gátja az ország vezető politikusai iránti bizalom hiánya: „Ma a legfontosabb kérdés, hogyan lehet visszaállítani a bizalmat bármely hatalom iránt.”²²

20 A Jatv. 19. és 20. §-a megállapítja:

„19. § Az állampolgárok – közvetlenül, illetőleg képviselői szerveik útján – közreműködnek az életviszonyaikat érintő jogszabályok előkészítésében és megalkotásában.

20. § A jogalkalmazó szerveket, a társadalmi szervezeteket és az érdekképviselői szerveket be kell vonni az olyan jogszabályok tervezetének elkészítésébe, amelyek az általuk képviselt és védett érdekeket, illetőleg társadalmi viszonyokat érintik.”

21 A 2005. évi gyors olajár-növekedéskor Gyurcsány Ferenc miniszterelnök azt nyilatkozta, hogy „előállt az a helyzet, amikor lehet és szükséges is a magyar kormánynak lépéseket tenni annak érdekében, hogy mérsékelje, csillapítsa és késleltesse az egyre növekvő olajárak hatását a magyar gazdaságra és társada-

lomra.” (Népszabadság Online, 2005. szeptember 11.: <http://www.nol.hu/cikk/376729/>) Ennek megfelelően csökkentették az üzemanyagok áfáját a közvélemény és az összes politikai párt kinyilvánított vagy hallgatólagos beleegyezése mellett. Ellenvéleményt csupán néhány ismert közgazdász és a Levegő Munkacsoport nyilvánított.

22 Az egyetlen út a fejlődés. http://www.eucivil.hu/pdf/HEBC_Report2008.pdf.

4. táblázat. A nemzeti vagyon összetétele 2000-ben (százalék)

Besorolás jövedelem szerint	Természeti tőke	Tárgyasult tőke	Eszmei tőke
Kis jövedelmű országok	26	16	59
Közepes jövedelmű országok	13	19	68
Magas jövedelmű OECD-országok	2	17	81
Világ összesen	4	18	78

Forrás: Világbank

MI KÉPEZI NEMZETI VAGYONUNKAT?

A Világbank tanulmánya²³ szerint a nemzeti vagyon legfontosabb eleme az eszmei tőke, vagyis a munkaerő képzettsége, a jogbiztonság, az elszámoltathatóság, a politikai stabilitás, az erőszakmentesség, a hatékony kormányzati működés, a szabályozás minősége és a korrupciómentesség. Minél fejlettebb gazdaságilag egy ország, annál nagyobb az eszmei tőke aránya a nemzeti vagyonában (4. táblázat). Tehát *ha a gazdaságilag fejlettebb országok szintjéhez kívánunk közelíteni, akkor mindenekelőtt az eszmei tőkét kell növelni.* Az elmúlt évek megszorításai éppen ezt a vagyont csökkentették nagymértékben, a tervezett megszorítások pedig még tovább rontanak a helyzeten.

A LEVEGŐ MUNKACSOPORT JAVASLATAI

„Azok az országok, amelyek komoly gazdasági válságot éltek át, a fellendülés és fejlődés érdekében az oktatás, egészségügy és környezetvédelem területét fejlesztették. Magyarországon a pénzügyi kényszerek hatására épp ezek szorulnak háttérbe. Ahogy egy válságot sem lehet sikeres, amelyet kizárólag fiskális szempontok vezérelnek, úgy egy ország sem lehet az.”²⁴

A Magyar Európai Üzleti Tanács éves jelentése, 2008

23 http://www.levego.hu/letoltes/kapcsolodo_anyagok/vilagbank-nemzetivagyon0804.pdf.

24 Az egyetlen út a fejlődés. http://www.eucivil.hu/pdf/HEBC_Report2008.pdf.

A humán erőforrás fejlesztése

A közoktatás teljesítményének javítására az Oktatási Kerekasztal zöld könyve²⁵ tartalmaz megfelelő javaslatokat. A Gazdasági és Szociális Tanács ennek alapján készített állásfoglalása²⁶ a következőket állapította meg: „A legfontosabb feladat az oktatás minőségének javítása, amelynek előfeltétele a pedagógusképzés megújítása, a tanári pálya presztízisének helyreállítása, anyagi elismertségének érzékelhető növelése. A gyermekek tanulási és életpálya-esélyei közötti különbségek mérsékléséhez elengedhetetlen, hogy az óvodai nevelés négyéves kortól kötelező legyen. A közoktatás „kimeneti oldalán” szükség van a kétszintű érettségi nem igazán sikeres rendszerének átalakítására. Az oktatási kiadások még a pénzügyi-gazdasági válság közepette sem csökkenthetők, mert ezzel saját jövőnket élénk föl.” A HEBC szerint pedig „azoknak kell a legfelkészültebbnek lenniük, akikre a gyermekeinket, a jövő generációját rábízuk. Versenyképtelen fizetéssel azonban ez nem várható el.”²⁷

25 Zöld könyv a magyar közoktatás megújításáért (2008), <http://oktatas.magyarorszagholnap.hu/images/ZKTartalom.pdf>.

26 Fejlődésünket az oktatás minősége határozza meg (A GSZT határozata, 2008. december 2.), http://www.mgszt.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=117&Itemid=5.

27 Az egyetlen út a fejlődés. http://www.eucivil.hu/pdf/HEBC_Report2008.pdf.

Az egészségügy területén – az eddig szinte teljesen elhanyagolt – megelőzésre kell az erőt összpontosítani. A megelőzés fontosságát jól jellemzi a *The Ecologist* című folyóiratban 2005-ben megjelent cikk,²⁸ amely arról számol be, hogy Kubában mintegy 220 dollár jut egy személy egészségügyi kiadásaira, az Egyesült Államokban viszont több mint 5 ezer dollár. *A hússzoros ráfordításkülönbőség ellenére a születéskor várható élettartam mindkét országban 77 év, a csecsemőhalandóság pedig Kubában alacsonyabb, mint az Egyesült Államokban (6,3, illetve 6,5 elhalálozás jut ezer élveszületőre)*! Míg az USA-ban a pénzek nagy része a gyógyszert és berendezéseket gyártókhöz, felelősségbiztosítókhoz vándorol, a kubaiak a természetes gyógymódokra, az egészséges környezet megteremtésére és a szerényebb, de helyes életmód kialakítására, vagyis a megelőzésre összpontosítanak. A szegénység következtében kevesebb a fogyasztói társadalmakra jellemző úgynevezett civilizációs ártalom (elhízás, mozgásszegénység, depresszió, túlzott gyógyszerfogyasztás). A szűk költségkeretek és az embargó miatt nem jut pénz drága eszközökre, gyógyszerekre. Ezt ellensúlyozza viszont az is, hogy arányaiban jóval több az orvos, mint az Egyesült Államokban (Kubában 170 lakosra jut egy orvos, az USA-ban 352 lakosra).

Magyarországon a megelőzést hivatott szolgálni az Országgyűlés által 2003-ban elfogadott Nemzeti Népegészségügyi Program, amelynek igazából egyetlen komoly hibája van: az, hogy gyakorlatilag nem hajtották végre.

A fentiek nem jelentik azt, hogy a gyógyító egészségügy javítását, fejlesztését nem tartanánk fontosnak. Éppen ellenkezőleg: mindent lehetővé kell tenni annak érdekében, hogy meggyógyítsuk azt, aki megbetegedett.

²⁸ Cuba – Health without wealth. *The Ecologist*, 2005. január 6., http://www.theecologist.org/archive_detail.asp?content_id=472.

„Nagy luxus, hogy a munkaképes korosztály közel 50 százaléka nem dolgozik, de egyben lehetőség is, hogy a termelésbe és adófizetésbe történő bevonásukkal gyarapodjon az ország.”²⁹ Ez a lehetőség csak akkor válhat valóra, ha gyökeresen javul a lakosság képzettsége, valamint testi-lelki egészsége.

Az állami intézményrendszer erősítése

Már többen, több helyütt (egyebek mellett a *Nemzeti Érdek* hasábjain³⁰) kifejtették, miért szükséges az aktív és erős állam. Ezért itt csupán azt emelnénk ki, hogy alapvetően fontos azoknak az állami szervezeteknek a megerősítése, amelyek alapvető szerepet játszanak a jogszabályok betartatásában (vám- és pénzügyőrség, rendőrség, ÁNTSZ, építésfelügyelet, növényvédelmi szolgálat, fogyasztóvédelmi hatóságok, környezet- és természetvédelmi, vízügyi területi szervek stb.). Szükségesnek tartjuk haladéktalanul megvizsgálni, hogy a hatósági munka terén élenjáró országokban (például Svédországban) milyen feltételek mellett végzik ezeket a tevékenységeket, valamint figyelembe kell venni az Európai Unió vonatkozó ajánlásait,³¹ és mindezeknek megfelelően alakítani a hazai gyakorlatot.

²⁹ Az egyetlen út a fejlődés. http://www.eucivil.hu/pdf/HEBC_Report2008.pdf.

³⁰ Például: G. Fodor Gábor – Stumpf István: A „jó kormányzás” két értelme – Avagy a demokratikus kormányzás programja és feltételei. *Nemzeti Érdek*, 2007. ősz, <http://www.nemzetierdek.hu/download/13gfodor.pdf>.

³¹ Így például a környezet- és természetvédelmi hatóságokat illetően az IMPEL ajánlásait: <http://ec.europa.eu/environment/impel/>.

A jogbiztonság javítása

Rendkívül sürgető a jogkövető magatartás lényeges felerősítése az állami és önkormányzati szférában. E nélkül aligha várható a jogkövető magatartás szélesebb körű megerősödése a társadalomban.

A jelenlegi helyzet ugyanis súlyosan sérti a jogbiztonságot, és szorosan összefügg a széles körben tapasztalható korrupcióval. (Megbízható forrásokból tudjuk például, hogy Magyarországon az ingatlanfejlesztők a beruházás értékének átlagosan 5–10 százalékát a politikusok és hatóságok megvesztegetésére fordítják.) A helyzet megváltoztatására már számos konkrét javaslat készült, azonban a megvalósításuk rendre elmarad.³² Ezeket a javaslatokat mielőbb meg kell vizsgálni és átültetni a gyakorlatba. Korrupciónak tekintjük azt a sokszor előforduló esetet, amikor a hatóságok politikai nyomásra „rugalmasan” értelmezik a jogszabályokat.³³ Számos olyan esetet is ismerünk, hogy amikor magas rangú politikusokat vagy gazdaságilag befolyásos személyeket érint az ügy, akkor „elalszik” a nyomozás, elmarad a számonkérés.³⁴ Sürgető a korrupcióról szó-

ló jogszabályok olyan módosítása is, hogy az érintett politikusok és köztisztviselők ne csak akkor legyenek büntethetőek, ha például a megvesztegetés konkrétan bizonyítható, hanem akkor is, ha „csak” egyéb jogszabályokat szegtek meg. Például a Btk.-ba be lehetne iktatni a következő paragrafust: „Az a hivatalos személy, aki a működésével kapcsolatban másnak jogtalan előnyt ad vagy ígér, illetőleg a jogtalan előny adójával vagy ígérőjével egyetért, büntetett követ el, és ... büntetendő.” Meg kell teremteni annak a lehetőségét, hogy a politikusok is büntetőjogi felelőséggel tartozzanak, ha a jogszabályokkal ellentétes javaslatokat terjesztenek elő vagy döntéseket hoznak.

Bár véleményünk szerint még sok kívánnivalót hagy maga után az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium által elkészített Korrupció elleni stratégia³⁵ tervezete, a benne foglaltak megvalósítása is jelentős lépés lenne a korrupció visszaszorítása terén.

Szükséges az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés jelentős javítása is. Jelenleg ez gyakran rendkívül nehézkes, a döntések esetenként évekig elhúzódnak. Az igazságügyi szervekre fordított források túlságosan alacsonyak. Jelentősen javítani kell az itt dolgozók képzettségét is (különösen például a környezetvédelmi jog terén).

Határozott lépéseket kell tenni az adócsalások visszaszorítására. A Levegő Munkacsoport ennek érdekében konkrét javaslatokat dolgozott ki,³⁶ amelyekről több alkalommal egyeztetett a Pénzügyminisztérium illetékeseivel. Bár az utóbbiak számos javaslattal egyet-

32 Példa erre a kecskeméti Malom Center kapcsán készült ombudsmani jelentés. Lásd az állampolgári jogok országgyűlési biztosának Jelentését az OBH 4113/2004. és 6379/2004. számú ügyekben. Lásd a civil szervezetek vonatkozó levelét is: http://www.levego.hu/kiadvany/hirek/malom_nyiltlevel.pdf.

33 Példa erre a Magyar Dakar Rally, <http://www.levego.hu/lelegzetnyi/0804.htm>.

34 Ennek jellemző példája a budapesti Erzsébetvárossal kapcsolatos visszaélés-sorozat. A rendőrség a büntetőfeljelentés után másfél évig altatta az ügyet, majd miután az ügyészség visszavette a nyomozást, újabb egy évig tartott, míg néhány személyt előzetes letartóztatásba helyeztek. Az érintett magas rangú politikusok azonban, akik minden bizonnyal meghatározó szerepet játszottak a bűncselekmények elkövetésében, még mindig szabadlábon vannak, <http://www.levego.hu/lelegzetnyi/0707.htm>.

35 http://www.irm.gov.hu/download/korrupcio_elleni_strategia_v6_korr.nelkul.doc/korrupcio_elleni_strategia_v6_korr.nelkul.doc.

36 Adócsalás személygépkocsi-elszámolással és egyéb trükkökkel, <http://www.levego.hu/letoltes/kiadvanyok/adocsalas.pdf>.

értettek, ezekből a mai napig szinte semmi nem valósult meg.

Az árak helyretétele

Az árak helyretételére a Levegő Munkacsoport korábbi tanulmányaiban számos konkrét javaslatot tett.³⁷ Itt röviden ismertetjük ezek elméleti alapjait, valamint az Európai Unió és az OECD álláspontját a témakörrel kapcsolatban.

„A jelenlegi fejlődési modell idejétmúlt és zsákutcába vezetett. (...) Az ipari társadalmak egyrészt pazarolják a természeti erőforrásokat (melyeknek vagy egyáltalán nincs áruk, vagy ha van is, az nem fejezi ki szűkösségüket), másrészt pedig egyre kevesebb munkaerőt használnak fel. (...) A munkaerő alacsony kihasználását és egyre növekvő helyettesítését tőkével és energiával a termelési tényezők torz árai okozzák” – jelentette ki Jacques Delors, az Európai Unió elnöke az 1995. évi esseni csúcstalálkozón elhangzott beszédében.

Azóta az Európai Unió sok-sok dokumentumában szorgalmazta az árak helyretételét megfelelő adókkal, díjakkal és a támogatási politika felülvizsgálatával. Ennek fontos eleme a „szennyező fizet” elv, amely megtalálható az Európai Közösségek alapszerződésében is: „A közösségi környezetvédelmi politikának a környezet védelmét a legmagasabb szinten kell megvalósítania, figyelembe véve a közösség különböző térségeinek helyi sajátosságait. A közösségi politikának az elővigyázatosság elvére kell épülnie, továbbá megelőző intézkedések megtétele szükséges, a környezeti károkat elsődlegesen annak forrásánál kell hely-

rehozni, és a szennyezőnek kell megfizetnie az okozott kárt.”³⁸

Az Európai Unió Tanácsa 2005. júniusi csúcstalálkozásának zárónyilatkozata kimondja: „A szennyező fizessen – Biztosítani kell, hogy az árak tükrözzék a valódi költségeket, amelyeket a termelési és fogyasztási tevékenységek okoznak a társadalomnak, és hogy a szennyezők fizessék meg azokat a károkat, amelyeket előidéznek az emberi egészségben és a környezetben.”³⁹

Ezt a politikát tükrözte az EU gazdasági és pénzügyminisztereinek 2000. szeptember 9-én, az akkori olajárválság idején kiadott közös nyilatkozata, amely szerint gazdasági és környezetvédelmi okok miatt nem szabad csökkenteni az üzemanyagok adóit.⁴⁰ A 2005. évi olajárrobbanás alkalmával az Európai Bizottság, valamint az EU-tagországok pénzügyminiszterei ismételten megerősítették, hogy nem szabad csökkenteni az üzemanyagok adóját. „Az olajtermékekre vonatkozó adók csökkentése nem az az út, amelyet követni kell, mert növeli a keresletet, és nem oldja meg a problémát, a cél éppen a kereslet csökkentése lenne – erősítette meg a bizottsági álláspontot Kovács László adó- és vámügyi felelős szövegíróje, Maria Aszimakopulu.”⁴¹ Ezt az álláspontot hangoztatta Budapesten Joaquín Almunia, az Európai Unió pénzügyi biztosa is.⁴²

38 Az Európai Közösségek alapszerződése, 174. cikkely, 2. bekezdés.

39 „*Make Polluters Pay* – Ensure that prices reflect the real costs to society of production and consumption activities and that polluters pay for the damage they cause to human health and the environment.” Presidency Conclusions, Brüsszel, Európai Unió, 2005. június 16–17.

40 <http://ue.eu.int/newsroom/main.cfm?LANG=1>.

41 A pénzügyminiszterek ellenzik a benzinadó csökkentését. *Népszabadság*, 2005. szeptember 10., <http://www.nol.hu/cikk/376690/>.

42 Joaquín Almunia: az üzemanyagáfa-csökkentés ellentétes a manchesteri állásfoglalással! – „Néhány

37 Legutóbb Az államháztartás ökoszociális reformja című tanulmányban (http://www.levego.hu/letoltes/kiadvanyok/zoldkolts_tan_2008.pdf), valamint Az iskola fontosabb, mint az autózás című állásfoglalásában: http://www.levego.hu/letoltes/kapcsolodo_anyagok/iskola-fontosabb_0811.pdf.

Az OECD már több mint három évtizede napirenden tartja kérdést. „A környezeti erőforrások általában korlátozottak, így a termelésben, valamint fogyasztásban történő felhasználásuk a károsodásukhoz vezethet. Amikor ennek a károsodásnak a költségeit nem veszik megfelelően figyelembe az árrendszerben, akkor a piac nem tükrözi e források szűkös voltát se nemzeti, se nemzetközi szinten. Éppen ezért szükség van olyan intézkedésekre, amelyek célja a szennyezés csökkentése és a források jobb elosztása azáltal, hogy a termékek ára – amely az előállításuknál felhasznált erőforrások minőségével és/vagy mennyiségével van összefüggésben – pontosabban tükrözi e források viszonylagos szűkösségét, illetve hogy a gazdaság érintett szereplői ennek megfelelően viselkednek. (...) A szennyezés megelőzésével és szabályozásával kapcsolatos költségek megosztásakor alkalmazandó elv, a szűkös rendelkezésre álló környezeti erőforrások ésszerűbb felhasználására ösztönző és a

nemzetközi kereskedelem, valamint a beruházások terén előforduló torzulások elkerülését szolgáló, úgynevezett „a szennyező fizet” elv. Ez az elv azt jelenti, hogy a szennyezést okozónak kell viselnie az összes költséget, amely a hivatalos szervek által a környezet elfogadható állapotának biztosítása érdekében hozott, fent említett intézkedések végrehajtása során merül fel. Más szóval, az intézkedések költségeinek meg kell jelenniük azon áruk és szolgáltatások körében, amelyek előállítása és/vagy fogyasztása során a szennyezés történt.”⁴³

Az OECD több tanulmányt is megjelentetett a témáról, amelyek rámutattak a környezetvédelmi szempontú adóztatás előnyeire.⁴⁴

Ettől a témától elválaszthatatlan az állami támogatások kérdésköre – annál is inkább, mivel a meg nem fizetett környezeti és egészségi károk az állami támogatás egy (többnyire rejtett) formáját jelentik.

Ugyancsak az Európai Közösségek alapszerződése tartalmazza a piacot torzító állami támogatások tilalmát (87. cikkely), bár ez alól bizonyos feltételek esetén mentességet ad (87–89. cikkely). A támogatások kérdésére az Európai Unió egyre nagyobb figyelmet fordít. Így például a 2002 márciusában tartott barcelonai csúcstalálkozó zárónyilatkozata a következőket tartalmazza: „29. A kevesebb és jobban célzott állami támogatás a hatékony verseny egyik kulcskérdése az Európai Unióban. E cél érdekében az unió megerősíti a tagországoknak azt az elhatározását, hogy 2003-ig csökkentik az állami támogatásoknak a bruttó hazai termékhez viszonyított arányát,

ország nem tartja magát ahhoz az egyhangú állásfoglaláshoz, amelyet huszonöt EU-tagország pénzügyminisztere fogadott el a manchesteri értekezleten, ahol a magasra szökött világszintű kőolajárak következményeinek kezelését vitatták meg – állapította meg Joaquín Almunia, az Európai Unió pénzügyi biztosa budapesti látogatása során újságírók előtt pénteken arra kérdésre, hogyan ítéli meg a magyarországi döntést, amely előre hozta a benzinre és a gázolajra kivetett áfa csökkentését. – A bizottságnak azonban nincs jogi lehetősége az ilyen esetekkel kapcsolatban, mindössze annyit tehet, hogy nyomon követi az egyes országok intézkedéseit, és elemzését a gazdasági és pénzügyminiszterek tanácsa, az Ecofin októberi ülése elé terjesztendő jelentésében összefoglalja. Az Európai Unió pénzügyminiszterei Manchesterben tartott értekezletükön legutóbb egységes álláspontot foglaltak el arról, hogy kerülnek az egyoldalú intézkedéseket, a piaci versenyt torzító és az alkalmazkodást hátráltató megoldásokat, például az adócsökkentést – emlékeztetett Almunia.” (*MTI Eco*, 2005. szeptember 16.) <http://www.vg.hu/index3.php?app=cikk&datum=2005-09-16&d=2005-09-16&t=255&c=147>.

43 Az OECD Tanácsának 1972. évi C(72)128. számú ajánlása.

44 Így például 2006-ban a *The Political Economy of Environmentally Related Taxes* című kötetet, amelynek magyar nyelvű ismertetője itt olvasható: http://www.levego.hu/letoltes/kapcsolodo_anyagok/oecco704.pdf.

törekcsenek a verseny tekintetében leginkább torzító hatású támogatások megszüntetésére, átirányítják a támogatást a horizontálisabb és közöcsobb célokra, beleértve a kohéziós célokat, és olyan esetekben alkalmazják, amikor nyilvánvalóan ki kell igazítani a piac kudarcait.⁴⁵

Az állami támogatások kérdéskörében az OECD kezdeményező és vezető szerepet játszik, különös tekintettel a környezetvédelmi szempontból káros támogatásokra (kkt-k). 2001-ben a szervezet titkársága az OECD-miniszterek kérésére kifejezetten elkezdett foglalkozni a kkt-kal. Párhuzamosan folynak ez irányú munkák az Élelmiszer, Mezőgazdaság és Halászat Igazgatóságán, a Környezetvédelmi Igazgatóságán, a Kereskedelmi Igazgatóságán, a Nemzetközi Energia-ügynökségben (IEA), a Tudományos, Technológiai és Ipari Igazgatóságán, valamint a Közlekedési Miniszterek Európai Konferenciáján (ECMT).

Az első konferenciát a kkt-król az OECD 2003. november 3–4-én tartotta Párizsban.⁴⁶ A szervezet 2003-ban jelentette meg a Környezetileg káros támogatások: közpolitikai témák és kihívások⁴⁷ című könyvet. Ennek témája a kkt-k kategorizálása és beazonosítása volt. A 2005-ben kiadott második könyv címe: Környezetileg káros támogatások: a reform kihívásai⁴⁸. Témája részben megegyezik az előzővel: foglalkozik a kkt-k definíciójával, mérésének lehetőségével és az úgynevezett ellenőrző jegyzék (*checklist*) alkalmazásával. Ezen túl esettanulmányokat tartalmaz a me-

zőgazdasági, halászati, vízügyi, energiaipari és közlekedési ágazatokról. A fő különbség az előző kötethez képest abban áll, hogy míg az előző csak érintette, ez behatóan tárgyalja azokat a legfontosabb feszültségeket és konfliktusokat, melyek a támogatási politika reformjakor fellépnek. A kérdés tehát az, hogy hogyan lehet legyőzni a támogatási reform útjában álló politikai és gazdasági akadályokat. A könyv erre kidolgozott stratégiákat is tartalmaz.

Az Európai Unió számos ajánlást és intézkedést tett a káros támogatások leépítése és az úgynevezett külső költségek (externáliák) az árakba történő beépítése érdekében. Ezeket az intézkedéseket különösen ajánlotta az újonnan csatlakozott tagországoknak: „A piaci eszközök további lehetőséget nyújtanak a jelelt országoknak, hogy hatékonyan alkalmazják az EU környezetvédelmi jogszabályait a gyakorlatban. Így ezek az eszközök elősegíthetik, hogy az EU környezetvédelmi normáit költséghatékony módon éréjk el. Ezen túlmenően a piaci eszközök alkalmazása kisebb terhet ró a közigazgatásra. Ez egy fontos szempont, mivel a közép- és kelet-európai országok közigazgatására igen nagy nyomás nehezől, hogy alkalmazkodjon a piacgazdaság szabályaihoz és az EU-tagság követelményeihez.”⁴⁹

Az EU felismerte, hogy „a szennyező fizet” elv megsértése a közlekedés terén a legsúlyosabbak közé tartozik, ezért ezzel a témával különösen sokat foglalkozik. Így például az 1995-ben megjelent Igazságos és hatékony árak felé a közlekedésben című zöld könyv⁵⁰ és az 1998-ban közzétett Az infrastruktúra

45 Presidency Conclusions, Barcelona, Európai Tanács, 2002. március 15–16.

46 www.oecd.org/agr/env.

47 Environmentally Harmful Subsidies: Policy Issues and Challenges. OECD, 2003, www.ine.gob.mx/dgipea/descargas/harmful_subsidies.pdf.

48 Environmentally Harmful Subsidies. Challenges for Reform. OECD, 2005, <http://www.oecdbookshop.org/oecd/display.asp?lang=EN&sf1=identifiers&st1=512005081e1>.

49 The Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on „Bringing our needs and responsibilities together – Integrating environmental issues with economic policy” COM(2000) 576 final, Brüsszel, 2000. szeptember 20.

50 Towards Fair and Efficient Pricing in Transport. Policy Options for Internalizing the External Costs of Transport in the European Union. – Európai Közös-

igazságos megfizettetése⁵¹ című fehér könyve egyaránt megállapítja, hogy „az aránytalanságok és hiányosságok egyik legfontosabb oka, hogy a közlekedőket nem sikerült megfelelően szembesíteni tevékenységük költségével. Mivel az árak nem fejezik ki a közlekedés teljes társadalmi költségét, a kereslet rendellenesen nagyra növekedett. Megfelelő árképzéssel és infrastruktúra-politikával ezek a hiányosságok idővel nagyrészt kiküszöbölhetők lennének.” Az EU 2001-ben elfogadott új közlekedéspolitikája ezt szó szerint megerősíti.⁵²

Az Európai Bizottság 2001-ben nyilvánosságra hozott zöld könyve az energiaellátás-biztonsági stratégiáról ennek érdekében szorgalmazza az energiaadók – köztük az üzemanyagok adóinak – emelését. Ezt egyebek mellett a következőkkel indokolja: „Egy egyre inkább nyitott piacon az adóztatás a legrugalmasabb és leghatékonyabb eszköz a résztvevők viselkedésének megváltoztatására.” A zöld könyv szerint az energiaadók emelése „a fogyasztást inkább a környezetbarát technológiák irányába tereli, ami elősegíti az ellátás biztonságának fokozását”⁵³

A fentieknek megfelelően az EU 2003-ban új irányelvet fogadott el az egységes európai energiaadóról, amelyben meghatározzák az energiaadók minimális – és fokozatosan nö-

vekvő – mértékét.⁵⁴ 2006-ban pedig elfogadták a tehergépjárművekre kivetendő úthasználati díjról szóló irányelvet (az úgynevezett Euomatrica-irányelvet), bár néhány tagország ellenállása miatt a díj bevezetését nem tették kötelezővé.

Az Európai Bizottság 2007 márciusában Brüsszelben nagyszabású, kétnapos konferenciát rendezett Adózás a fenntartható fejlődésért címmel annak érdekében, hogy előmozdítsa a környezetvédelmi adóreform ügyét.⁵⁵

Az EU több tagországa jelentős lépéseket tett az állami támogatások felszámolására, a külső költségek árakba való beépítésére, egyes esetekben látványos eredménnyel. Például az utóbbi években az Európai Unióban összességében folyamatosan nőtt a közlekedésből származó szén-dioxid-kibocsátás, viszont abban a két országban, ahol rendszeresen emelték az üzemanyagadókat (Nagy-Britanniában és Németországban), a kibocsátás csökkent. Németországban 1950-től 2000-ig szinte minden évben növekedett az üzemanyag-fogyasztás és csökkent a tömegközlekedés utasainak száma, azonban ez a folyamat 2000-től kezdve megfordult (5. táblázat)! A német adóreform keretében más környezetszennyező tevékenységek és termékek adóját is emelték, ugyanakkor csökkentették a társadalombiztosítási járulékot. Ennek hatására összességében több mint 250 ezerrel megnőtt a munkahelyek száma – részben a munkaerő árának csökkenése, részben az energiahatékonysági beruházások következtében. Az energiafogyasztás 2000 és 2003 között 2,3 százalékkal csökkent. A reform

ségek Bizottsága, COM(95) 691 final, Brüsszel, 1995. december 20..

51 Fair Payment for Infrastructure Use. A phased approach to a common transport infrastructure charging framework in the EU – European Commission, Directorate General VII Transport, 1998. július 22.

52 Fehér könyv: Európai közlekedéspolitikai 2010-ig: itt az idő dönteni. COM(2001)370. Az Európai Közösségek Bizottsága, Brüsszel, 2001. szeptember 12. Magyarul a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium jelentette meg.

53 Towards a European strategy for the security of energy supply. Green Paper, COM(2000) 769 final, Európai Bizottság, 2000. november 29.

54 A Tanács 2003/96/EK irányelve (2003. október 27.) az energiatermékek és a villamos energia közösségi adóztatási keretének átszervezéséről: <http://ccvista.taiex.be/Fulcrum/CCVista/hu/32003L0096-HU.doc>.

Lásd még: Egységes európai energiaadó, <http://www.lelegzet.hu/archivum/2003/05/2766.hpp>

55 http://www.levago.hu/letoltes/kapcsolodol_anya-gok/brussz-konf_0703.pdf.

5. táblázat. Az üzemanyag-fogyasztás, a tömegközlekedéssel utazók és a közös autóhasználatban részt vevők számának alakulása Németországban 1999–2005 között (változás az előző évhez képest, százalék)

Év	Üzemanyag-fogyasztás	Tömegközlekedés utasainak száma	Közös autóhasználatban részt vevők száma
2000	2,8	+0,8	+26
2001	-1,0	+0,8	+22
2002	-2,3	+0,5	+8
2003	-3,5	+1,5	+15
2004	-2,3	+0,9	+10
2005	-4,9	nincs adat	n. a.

Forrás: Német Környezet- és Természetvédelmi és Nukleáris Biztonsági Minisztérium

sok vállalatnál elősegítette az innovációt és hozzájárult az energiaköltségek mérsékléséhez. A bevezetésekor széles körű lakossági tájékoztató kampányt indítottak, amelynek során közérthető – és sokszor humoros – módon hívták fel az emberek figyelmét az adóreform előnyeire. Az interneten „ökoadó-számlálót” tettek közzé, amelynek segítségével mindenki kiszámíthatta, miként hat a reform a saját háztartására.

A zöld államháztartási reform, illetve a környezetvédelmi adóreform kedvező nemzetgazdasági hatását mutatta ki az e vonatkozásban a legalaposabb kutatás eredményeként készült COMETR (Competitiveness Effects of Environmental Tax Reform)-tanulmány,⁵⁶ amely hat ország utóbbi időben követett gyakorlatát vizsgálta az Európai Bizottság megbízásából.

A szintén az Európai Bizottság megbízásából készült GRACE (Generalisation of Research on Accounts and Cost Estimation)-tanulmány⁵⁷ szerint több mint 1000 milliárd forinttal javulna a közjólét Magyarországon évente, ha a közúti közlekedés által okozott környezeti és egészségi károk költségét megfe-

lelő adók és díjak formájában megfizetnék a közlekedés résztvevőivel, és az így keletkezett többlet-adóbevételt az élők munkát terhelő adók és járulékok csökkentésére használnák fel. A GDP 4 százalékának megfelelő gyarapodás a környezeti és egészségi károk mérséklésének lenne köszönhető, valamint annak, hogy az árak jóval kevésbé fognak torzítani, és így a gazdaság szereplői a mainál sokkal ésszerűbb döntéseket hoznak.

Az Európai Szakszervezeti Szövetség vezetésével készült tanulmány⁵⁸ azt állapította meg, hogy az éghajlatvédelmi intézkedéseknek kettős hozadéka lesz: javul a környezet állapota, és növekszik a foglalkoztatottság. Az energiahatékonysági beruházásoknál, az épületek korszerűsítésénél, a tömegközlekedésnél, a vasútnál és más területeken összességében több munkahely keletkezik, mint amennyi megszűnik az energiaigényes tevékenységeknél.

A régebbi és az új tagországokban is egyre növekszik a környezetvédelmi adók száma és mértéke. Mindez jól nyomon követhető az OECD-nek a környezetvédelmi jellegű adókat tartalmazó adatbázisában.⁵⁹ Magyarul az eddigi legátfogóbb elemzések a Budapesti Corvinus

56 http://www.levego.hu/letoltes/kapcsolodo_anyagok/brussz-konf_0703.pdf.

57 http://www.levego.hu/letoltes/kapcsolodo_anyagok/utdij-gazdhataso811.pdf.

58 [http://www.levego.hu/#showArchive2\(KapcsAnyag,20,0\)](http://www.levego.hu/#showArchive2(KapcsAnyag,20,0)).

59 <http://www2.oecd.org/ecoinst/queries/index.htm>.

6. táblázat. A Levegő Munkacsoport javaslatai a 2009. költségvetési többletbevételek forrásaira

Megnevezés	Államháztartási többletbevételek (milliárd Ft)	
	Minimum	Maximum
A magánnyugdíjalapok részleges államosítása ¹	800	1000
Üzemanyagok jövedéki adója (és az ehhez kapcsolódó többlet-áfাবেvétel) ²	80	120
A nehéz-tehergépjárművek úthasználati díjának bevezetése 2009 júniustól ³	40	60
A nehéz-tehergépjárművek túlsúlydíjának emelése	10	20
A személygépkocsi-használat elszámolásának szigorítása ⁴	150	200
Gépjármű-biztosítási adó bevezetése	200	300
Repülőjegyadó bevezetése	20	30
Az energiaimporton képződő járadékok elvonása	40	40
A közbeszerzési törvény általános kiterjesztése a közszolgáltatásokra	50	60
Az energiaadó emelése	20	30
A bányajáradék emelése (szénhidrogének és szén)	60	66
A földvédelmi járulék emelése és kiterjesztése	40	60
Az áfakulcsok átrendezése	180	230
A vállalatok egyedi támogatásának racionalizálása	10	20
A társaságiadókedvezmény-rendszer felülvizsgálata	90	110
Társaságiadó-kedvezmény megadása előtt APEH általi hitelesítés	20	30
A termékdíjak emelése és kiterjesztése	10	20
Reklámok kulturális járulékának emelése	10	30
Pornográf és erőszaktartalmú művek kulturális járulékának beszedése	10	10
A nemzetgazdaság kedvezőbb szerkezete következtében keletkező többletbevételek ⁵	100	200
Összesen	1840	2436
GDP 2009-ben (a költségvetési törvényjavaslat szerint)	27 690	27 690
Összesen a GDP százalékában	6,6	8,8

Megjegyzés: Az értékek a bevezetés időpontjától és az alkalmazott mértéktől is függenek.

- 1 Korábban már több szakértő javasolta a magánnyugdíjalapok (legalább részleges) visszaállamosítását. A javaslat részletesebb kifejtése a http://www.levego.hu/letoltes/kapcsolodo_anyagok/magannyugdij_0811.pdf címen található. Jelenleg szerte a világon részben államosítják, részben állami beavatkozással teszik biztonságosabbá a pénzügyi piacokat. Argentínában például a magánnyugdíjpénztárakat most államosítják.
- 2 A kormány eredeti javaslata szerint az üzemanyagok jövedéki adóját mindössze 5 forintra emelték volna 2009. január 1-jétől, azonban végül még ezt a javaslatot is elvetették. Pedig legalább 20 forintos emelésre lenne szükség. Egy ilyen többletemelés 2009-ben mintegy 120 milliárd forint államháztartási többletbevételt eredményezne (a kapcsolódó áfaból befolyó bevétellel együtt). Ennek az intézkedésnek egyik legfontosabb indoka, hogy az üzemanyagok jövedéki adója valorizációjának elmaradása és az áfakulcs csökkentése következtében 2002 és 2008 között a közúti gépjármű-közlekedés összesen 785 milliárd forint többlettámogatásban részesült a 2002. évi szinthez képest (2008. évi áron számolva). Tehát egy súlyosan környezetszennyező tevékenységet támogattunk, egyúttal tovább növelve az energiafüggőségünket, rontva külkereskedelmi mérlegünket. Egyébként a teljes valorizációhoz (a 2002. évi szint eléréséhez) 2009-ben a 95-ös benzin adóját 34, a gázolajét 28 forintra kellene megemelnünk a 2009. évi adójavaslatban szereplő összeghez felül.
- 3 A menetíró készülékre alapozva 2009. június 1-jével bevezethető a nehéz-tehergépkocsik (a 12 tonna megengedett össztömegénél nagyobb járművek) kilométer-arányos útdíja. A 2009. évi várható bevételt ennek alapján határoztuk meg.
- 4 A személygépkocsik használóinak évente mintegy 1000 milliárd forinttal több adót kellene fizetniük, ha az összes adó megfizetésénél a személyautók olyan magánhasználatát követően, amelyet céges költségként számolnak el. Ekkora összeget nyilvánvalóan nem lehet beszélni a legszigorúbb intézkedések esetén sem (egyebek mellett azért, mert jelentősen visszaesne az ilyen típusú autóhasználat), azonban néhány százmilliárd forint többletbevételre közvetlenül és közvetve (lásd a következő pontot is!) szert lehet az államháztartás. További részleteket az Adócsalás személygépkocsi-elszámolással és egyéb trükkökkel című tanulmány tartalmaz: <http://www.levego.hu/letoltes/kiadvanyok/adocsalas.pdf>.
- 5 A nemzetgazdaság szerkezetére gyakorolt kedvező hatást bizonyítják a korábban már említett gyakorlati tapasztalatok és tudományos kutatások. Józan ésszel is belátható azonban, hogy a kevésbé torz árak ésszerűbb döntéseket eredményeznek, továbbá hogy a munkabérek terhelésének, járulékok csökkentésének és a környezetszennyező tevékenységek fokozott megadózása hazai foglalkoztatást segítik, és mérséklék a hazai jövedelmek külföldre áramlását.

Egyetem Környezettudományi Intézetének tanulmányozatában jelentek meg.⁶⁰

A Levegő Munkacsoport néhány fontosabb konkrét javaslatát, amit a 2009. évi állami költségvetés és adórendszer ökoszociális reformjának keretében az államháztartási bevételek növelése érdekében tett, a 6. táblázatban soroljuk fel. Az egyes javaslatok részletes indoklása korábbi tanulmányainkban megtalálhatók.⁶¹ A javaslatok lényege a *piacellenes állami támogatások felszámolása, a jövedelmek külföldre áramlásának ésszerű visszafogása, a környezetszennyezés és az energiapazarlás fokozott megadóztatása, az adócsalások visszaszorítása*. A magyar munkaerőt támogassuk, ne a külföldi olajtársaságokat!

A *többletbevételek felhasználását* illetően az első helyre az élömunka terheinek csökkentését kell tenni. Ez egyúttal jelentős könnyebbséget jelentene a közsféra részére is, és így itt elkerülhetők lennének a megszorítások. A további felhasználására vonatkozóan a már említett tanulmányunkban tettünk részletes javaslatokat.

A kutatás-fejlesztés mennyiségi és minőségi javítása

A Gazdasági Versenyképesség Kerekasztal Kutatás-fejlesztés és innováció alkerekasztala⁶²

60 Lásd különösen: Kiss Károly: Környezetvédelmi adóreform Nyugat-Európában – és néhány hazai vonatkozása: http://kornyio.bke.hu/kti/11_szam.pdf; Kiss Károly: Támogatások az OECD országokban és az EU-ban – környezetgazdasági értékelés: http://kornyio.bke.hu/kti/22_szam.pdf.

61 Az egyes javaslatok részletes indoklása megtalálható Az államháztartás ökoszociális reformja című tanulmány 3. fejezetében.

62 http://versenykepessag.magyarorszagholnap.hu/wiki/Kutat%C3%A1s-fejleszt%C3%A9s_%C3%A9s_innov%C3%A1ci%C3%B3_alkerekasztal.

részletes ajánlásokat dolgozott ki a hazai K+F érdemi javítása érdekében. Szükségesnek tartjuk ezeknek az ajánlásoknak a mielőbbi megvalósítását.

A jövedelmek itthon tartása

El kell érni, hogy az itthon megtermelt jövedelmek a jelenleginél jóval nagyobb hányadát Magyarországon használjuk föl. Ennek érdekében felül kell vizsgálni a külföldi cégeknek nyújtott nyílt és rejtett támogatásokat, illetve meg kell hozni a jelen tanulmány egyéb pontjaiban javasolt intézkedéseket.

Az állami (önkormányzati) vagyon megőrzése

Mindenféle magánosítást meg kell tiltani az állam és az önkormányzatok részére az elkövetkező öt évre. A rendszerváltás után az első szakaszban a versenyszférába tartozó állami vállalatok privatizációja lezajlott. Jelenleg a nem versenyszférába tartozó közösségi javak eladása folyik. Ez egyre inkább ellehetetleníti a közfeladatok elvégzését, az állam szociális feladatainak ellátását. Sok esetben a közösségi vagyon felélése folyik. A privatizáció szó – nem alaptalanul – a közvéleményben már a korrupció szinonimájává vált. A magánosítás (illetve ennek egy változata, a PPP vagyis a köz- és magánszféra közös beruházása) helyett az alaptervekenyiségeket és ehhez szükséges tárgyakat közösségi tulajdonban kell tartani (a skandináv modellnek megfelelően). A kiegészítő tevékenységeket pedig meg kell versenyeztetni a piac szabályai szerint. Az öt-éves moratórium lehetőséget ad az eddigi privatizációs folyamatok értékelésére, a hatások elemzésére és megfelelő szabályozás kidolgozására a jövőre vonatkozóan.

A döntések átláthatóságának megteremtése

A döntések átláthatósága megteremtésének alapfeltétele a megfelelő társadalmi, gazdasági és környezeti elemzések elkészítése. Mielőbb ki kell dolgozni ezen elemzések módszertanát.

A lehető legpontosabban ki kell mutatni a valódi költségeket, beleértve a környezeti externáliákat, az összes adókedvezményt, valamint az egyéb közvetlen és közvetett támogatásokat. A környezeti externáliák kimutatása terén itthon⁶³ és nemzetközi szinten⁶⁴ is már

63 Kiss Károly (szerk.): *Tiltandó támogatások – Környezetvédelmi szempontból káros támogatások a magyar gazdaságban.* <http://www.levago.hu/letoltes/kiadvanyok/tiltandotamogatatas.pdf>.

64 A különböző nemzetközi kutatási programokból itt a következőket emelnénk ki: ExternE: Az Európai Bizottság kutatási programja a külső költségekről, elsősorban az energia és a közlekedés terén: <http://www.externe.info/>.

MethodEx: Az ExternE kutatási program kibővítése a külső költségek meghatározása legjobb gyakorlatának elősegítésére, valamint a kutatások kiterjesztésére a mezőgazdaságra, az iparra, a hulladékgazdálkodásra és más ágazatokra: <http://www.methodex.org/>.

FISCUS: Az Európai Bizottság közlekedési kutatóprogramja keretében támogatott kutatás a városi közlekedés költségeinek meghatározására és finanszírozási lehetőségeinek kidolgozására: <http://www.cordis.lu/transport/src/fiscus.htm>.

UNITE: Szintén az Európai Bizottság kutatási programja keretében folyó kutatás a közlekedési valódi költségeiről Unification of accounts and marginal costs for Transport Efficiency: <http://www.its.leeds.ac.uk/projects/unite/>.

Az OECD kutatási programjai a környezetvédelmi szempontból káros támogatásokról (52. és 53. jegyzet). A Nemzetközi Vasútegyet (UIC) megbízásából végzett kutatások a közlekedés külső költségeiről: <http://www.uic.asso.fr/environnement/External-Effects-of-transport.html>.

Handbook on estimation of external costs in the transport sector – Internalisation Measures and Policies for All external Cost of Transport (IMPACT). CE Delft, 2007: az Európai Bizottság megbízásából 2008-

jelentős eredményeket értek el. Ezek felhasználásával a (gazdaság)politika számára is jól értékelhető adatokat lehet előállítani. Mintaként szolgálhat a Németországban két évente kiadott, az állami támogatásokat igen részletesen kimutató kötet.⁶⁵ Bár az ebben található felsorolás egyes elemei vitathatók (például a vasútnak nyújtott állami támogatásokat feltünteteti, az autópálya-építésre fordított kiadásokat pedig nem; nem tartalmazza a környezeti és egészségi károk meg nem fizetése következtében nyújtott közvetett támogatásokat sem), azonban maga az eljárás mindenképpen elismerésre és követésre méltó.

Ki kell dolgozni a zöld GDP-t, amely számításba veszi a természeti erőforrások fogyását, a környezeti károkat és a társadalmi feszültségeket is. A jelenlegi GDP torz adatokat ad, tévesen tájékoztatja a döntéshozókat, hiszen a hagyományos GDP-számítás a gazdasági növekedés folyamatából csak a teljesítmény mennyiségét, a végeredményt méri, kihagyva a növekedés okozta környezeti és egészségi károkat, valamint a társadalmi feszültségeket. Ezáltal valótlan képet fest az ország állapotáról. Így például a környezetszennyezés, az ökológiai katasztrófák is növelhetik a GDP értékét. Árvíz esetén például sok épületet újjá kell építeni, ami fellendíti a beruházásokat és növeli az építők jövedelmét, ezáltal a GDP is nő.

ban véglegesített átfogó tanulmány a közlekedés külső költségeiről, <http://www.rapportsysteem.nl/artikel/index.php?id=702&action=read#>.

Ajánljuk még az érdeklődők figyelmébe az Európai Környezetvédelmi Iroda (EEB) „Környezetvédelmi pénzügyi reform” kampányának anyagait (http://www.eeb.org/activities/env_fiscal_reform/Index.htm), valamint a Német Zöld Költségvetés Szövetség (Förderverein Ökologische Steuerreform, www.foes.de) kiadványait.

65 http://www.bundesfinanzministerium.de/cln_03/nn_4542/sid_512BEC130FA0A56EDE062531E1EC56CA/nsc_true/DE/Finanz_und_Wirtschaftspolitik/Finanzpolitik/Subventionspolitik/20363.html.

A környezetszennyezés miatt a megbetegedések száma emelkedik, ez serkenti az egészségügyi ágazat fejlődését, ami szintén GDP-növekedéshez vezet. A zöld GDP viszont az ilyen és hasonló jellegű veszteségeket is számba veszi.⁶⁶ Az Európai Bizottság és az OECD is egyre erőteljesebben szorgalmazza egy ilyen mutató (vagy ilyen jellegű mutatók) kidolgozását.⁶⁷

Tárgyilagos elemzések az állami újraelosztás mértékéről

El kell kezdeni annak a meghatározását, hogy mi tartozik a közjavak, illetve a közszolgáltatások közé. Állami támogatást – és különösen egyedi támogatást – kizárólag ezen meghatározás alapján szabad nyújtani. Ami nem tartozik a közjavak, közszolgáltatások körébe, az működjön piaci alapon!

Az állami újraelosztás optimális mértékét nem dogmatikus kinyilatkoztatásokkal, hanem átfogó társadalmi és gazdasági hatásvizsgálat elvégzésével, megfelelő háttér tanulmányok elkészítésével, széles körű szakmai és társadalmi viták lefolytatása után kell meghatározni.

Az érdemi társadalmi egyeztetés megteremtése

Meg kell erősíteni a civil társadalmat, a társadalmi önszerveződéseket, hiszen ezek jelentik a hatalom legfontosabb kontrollját. Amint fentebb említettük, a hatalmi ágak elkülönülése Magyarországon messze nem kielégítő, ezért

is fontos az alulról jövő ellenőrzés megerősítése. A civil szféra, a társadalmi szervezetek kiemelkedő szerepet játszhatnak a tudatformáló munkában is. Ezen belül fontos a civil szervezetek bevonása a társadalmi célú kommunikációs tevékenységek előkészítésébe és lebonyolításába, mert ez nagyobb biztosítékot ad arra, hogy valóban a megfelelő – nem manipulált – üzenetek jutnak el a közvéleményhez. (A manipulált társadalmi célú reklám jellegzetes példája az a reklámkampány, amelyet a dohányipar finanszírozott állítólagosan a fiatalok dohányzásának visszaszorítására, és amelynek szlogenje így hangzott: „A dohányzás felnőtt szokás.”) Különösen sürgetőnek tartjuk a környezet- és természetvédelmi társadalmi szervezetek megerősítését. Ez utóbbiak ugyanis világszerte a fajlagosan magas élőlétszámú, magas szellemi hozzáadott értéket tartalmazó tevékenységek előmozdítását segítik elő szakmai, illetve felvilágosító munkájukkal. Ennek magyarázata, hogy a fenntartható fejlődés megvalósítása, a környezet védelme és egyúttal a korszerűbb gazdasági szerkezet kialakítása egyaránt a fajlagosan magasabb élőlétszámú és tudástartalmú tevékenységek bővítésével oldható meg. Erre néhány példa a következő:

- a magas szellemi hozzáadott értéket tartalmazó termékek és szolgáltatások (a nagy energia- és nyersanyag-igényű termékek és szolgáltatásokkal szemben);
- a biogazdálkodás (a nagyüzemi, iparszerű mezőgazdasági termeléssel szemben);
- a hulladékok keletkezésének elkerülése, a keletkező hulladékok újrahasználatára és újrahasznosítására (az eldobható csomagolások és termékek használatával szemben);
- az energiahatékonyság javítása (az új erőművek létesítésével, több energiaforrás felhasználásával szemben);
- a meglévő épületek felújítása (az új épületek építésével szemben);

66 Részletesebb kifejtését lásd az Államháztartási reform – másképpen (Levegő Munkacsoport, 1998) című kiadvány Tisztázzuk a számokat! fejezetében: <http://www.levego.hu/kiadvany/allamhaz/allamh.htm>.

67 Túl a GDP-n. Beszámoló egy magas szintű brüsszeli konferenciáról: http://www.levego.hu/letoltes/kapcsolodo_ananyagok/gdp_o801.pdf.

- a rozsdáövezetek újjáélesztése (a zöldmezős beruházásokkal szemben).

A civil szervezetek megerősítése azért is fontos, mert a közvélemény-kutatások szerint a ezeknek a szervezeteknek az elfogadottsága, hitele az emberek szemében sokkal magasabb, mint a politikusoké vagy a sajtóé. Továbbá ezt szorgalmazza az Európai Unió politikai szinten⁶⁸, és segíti elő konkrét pénzügyi támogatásokkal is.

Az ország vezetői iránti bizalom megteremtése

Az ország vezetői iránti bizalom csak úgy teremthető meg, ha hiteles emberek veszik a kezükbe Magyarország irányítását. Olyan emberek, akikhez még a gyanú árnyéka sem fér, hogy hazudtak, korrupciós ügyekbe keveredtek (vagy ilyeneket elősegítettek), kétes körülmények között szerezték a vagyonukat.

A bizalom megteremtéséhez nem elég a szándék kinyilvánítása, hanem ehhez intézményes kereteket is kell teremteni. Az alábbiakban egy ilyen lehetőségre teszünk javaslatot.

Jelentősen *növelni kell az Országgyűlés felősségét a döntések meghozatalában*. Jelenleg az Országgyűlés – függetlenül attól, hogy éppen ki van kormányon – gyakorlatilag a mindenkori kormány pecsétgumijaként működik. A képviselők nem akarják elveszíteni a párton belüli pozíciójukat, illetve kockáztatni esetleges jelölésüket a következő választáskor, így

szolgáiban teljesítenek szinte mindent, amit a miniszterelnök, illetve a párt vezetője követel. Másrészt a képviselők gyakran nem az ország általános érdekeiért dolgoznak, hanem egy-egy térség, település vagy gazdasági érdekcsoport szűkebb előnyeikért lobbiznak. Ezért javasoljuk, hogy az országgyűlési választások előtt minden képviselőjelölt kössön úgynevezett becsületszerződést. Ennek lényege az, hogy a jelölt szerződést köt egy vagy több, őt megkereső civil szervezettel, amelyben megjelölik azokat a legfontosabb konkrét célokat, amelyek érdekében törvényjavaslatokat fog kezdeményezni, illetve az ilyen törvényjavaslatokat szavazatával támogatni fogja. A szerződést közjegyzői letétbe helyezik, és ezen alapulna a választópolgárok visszahívási joga, amelyet a választópolgárok akkor gyakorolhatnak, ha a képviselő nem teljesíti a szerződés időarányos részét, vagy éppen azzal ellentétesen szavaz. Amennyiben a képviselő és valamely civil szervezet eltérő módon értelmezik a képviselő tevékenységét, akkor bíróság dönt. (Hasonló módszert lehetne alkalmazni az önkormányzati választásoknál is.)⁶⁹

Meg kell tiltani, hogy országgyűlési képviselők a végrehajtó hatalomban bármilyen tisztséget betöltsenek. Az Országgyűlés feladata (egyebek mellett), hogy ellenőrzést gyakoroljon a végrehajtó hatalom felett.⁷⁰ Ez nyilvánvalóan nem teljesülhet megfelelően, ha olyan személyek ülnek az országgyűlési padosorok

68 „Ezek a szervezetek a társadalmi élet szinte minden területén fontos szerepet töltenek be. Tevékenységükkel munkahelyeket hoznak létre, lehetőséget teremtenek az aktív polgári részvételre a közéletben, hozzájárulnak a demokrácia működtetéséhez, széles körben szolgáltatásokat nyújtanak...” (Az EU Bizottságának közleménye az önkéntes szervezetek és alapítványok szerepének erősítéséről Európában [COM(97) 241 final, Brüsszel, 1997. június 6.]

69 Ez a javaslat eredetileg Síklaky István elgondolása volt (<http://www.lelegzet.hu/archivum/2000/07/2246.hpp>). Ezt az elképzelést használta fel a Levegő Munkacsoport, amikor vállalatok aláírását kezdeményezte a miniszterjelöltekkel 2002-ben és 2006-ban (<http://www.levego.hu/kormanylap.htm>).

70 Az Alkotmány 19. §-ának (2) bekezdése a következőket állapítja meg: „Az Országgyűlés a népszuverenitásból eredő jogait gyakorolva biztosítja a társadalom alkotmányos rendjét, meghatározza a kormányzás szervezetét, irányát és feltételeit.” (Kiemelés tőlem – L. A.)

ban, akik a miniszteri, államtitkári székekben, hiszen ebben az esetben saját magukat kell ellenőrizték.

Amint az eddig leírtakból látható, a szakértők széles köre tudja, hogy a társadalom és a gazdaság terén mit kell Magyarországon tenni. Most már „csak” azt kell elérni, hogy olyan politikusok kerüljenek hatalomra, akik megvalósítják az ország érdekeit szolgáló javaslatokat.

FÜGGELÉK

A jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvény (Jatv.) 18. §-ának (1) bekezdése kimondja:

„A jogszabály megalkotása előtt – a tudomány eredményeire támaszkodva – elemezni kell a szabályozni kívánt társadalmi-gazdasági viszonyokat, az állampolgári jogok és kötelesek érvényesülését, az érdek-összeütközések feloldásának a lehetőségét, meg kell vizsgálni a szabályozás várható hatását és a végrehajtás feltételeit. Erről a jogalkotót tájékoztatni kell.”

A környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény (Kvtv.) 43. §-a (1)–(4) bekezdései megállapítják:

„43. § (1) A környezetvédelemmel összefüggő törvényjavaslat és más jogszabály, valamint országos és regionális jelentőségű koncepciók előkészítője – a (4) bekezdés hatálya alá tartozó tervek, illetve programok kivételével – köteles az intézkedés környezetre gyakorolt hatásait vizsgálni és értékelni, és azt vizsgálati elemzésben (a továbbiakban: vizsgálati elemzés) összefoglalni.

(2) A (1) bekezdés alkalmazásában a környezetvédelemmel összefüggő jogszabály az a törvény, kormányrendelet, miniszteri rendelet, illetőleg döntés, amely

- a) a környezeti elemekre,
- b) a környezet minőségére, vagy

c) a környezettel összefüggésben az emberi egészségre hatást gyakorol.

(3) A környezetvédelemmel összefüggő gazdasági szabályozó eszközök (vám-, adó- és illetékszabályok stb.) bevezetésére irányuló szabályozások, továbbá jelentős módosítások esetében a vizsgálati elemzést minden esetben el kell végezni.

(4) A környezetre várhatóan jelentős hatást gyakorló, külön jogszabályban meghatározott olyan tervekre, illetve programokra – ideértve az EU által társfinanszírozott terveket, illetve programokat is –, valamint ezek *módosításaira*,

a) amelyek kidolgozását jogszabály, illetve országgyűlési, kormány- vagy helyi önkormányzati határozat írja elő, és

b) amelyeket közigazgatási szerv, valamint törvény, illetve kormányrendelet felhatalmázása alapján közigazgatási feladatot ellátó nem közigazgatási szerv közigazgatási feladatkörében, illetve helyi önkormányzati testület (a továbbiakban együtt: közigazgatási szerv) dolgoz ki vagy fogad el, illetőleg amelyeket a Kormány terjeszt az Országgyűlés elé elfogadásra (a továbbiakban: *terv, illetve program*)

a külön jogszabály alapján környezeti értékelést magában foglaló környezeti vizsgálatot kell lefolytatni. Környezeti értékelés nélkül *terv, illetve program nem terjeszthető elő.*”

Az államháztartásról szóló 1992. évi XXXVIII. törvény 36. és 116. §-ai a következőket tartalmazzák:

„36. § (1) A Kormány a költségvetési törvényjavaslat benyújtásakor

a) előterjeszti azokat a törvényjavaslatokat is, amelyek a javasolt előirányzatok megalapozásához szükségesek;

b) tájékoztatást ad a többéves elkötelezettséggel járó kiadási tételek későbbi évekre vonatkozó hatásairól;

c) teljeskörűen bemutatja – a b) pontban foglaltakat is beleértve – a költségvetési évet követő 3 év várható előirányzatait, amelyeket

a költségvetési év folyamatai és áthúzódó hatásai, a tervezett feladatellátási és szervezeti változások, valamint a gazdasági előrejelzések szerint állapítottak meg;

d) bemutatja a költségvetési törvény legfontosabb társadalmi és gazdasági hatásait;

e) értékeli a költségvetési évet megelőző időszak gazdasági, költségvetési folyamatait; (...).

116. § (1) Az Országgyűlés részére az állami költségvetés tárgyalásakor tájékoztatásul a következő mérlegeket és kimutatásokat kell bemutatni:

1. az államháztartás bevételeit és kiadásait (a továbbiakban: költségvetési mérleg)

a) alrendszerenként és összevontan,

b) közgazdasági és funkcionális tagolásban;

2. az államháztartás alrendszerei költségvetési egyenlegének (többletének vagy hiányának) összefüggését és kapcsolatát az Európai Közösséget létrehozó szerződéshez csatolt, a túlzott hiány esetén követendő eljárásról szóló jegyzőkönyv alkalmazásáról szóló, 1993. november 22-i 3605/93/EK tanácsi rendelet szerint jelentendő mutatóval: a kormányzati szektor hiányával (maastrichti deficitmutató), illetve az ugyanott meghatározott kamatkiadásokat figyelmen kívül hagyó elsődleges egyenlegmutatóval (maastrichti elsődleges egyenlegmutató);

3. a központi költségvetés adóbevételeiben érvényesülő közvetett támogatásokat (pl. adóelengedéseket, adókedvezményeket) tartalmazó kimutatást adónemenként.

(2) Az Országgyűlés részére zárszámadáskor tájékoztatásul a következő mérlegeket és kimutatásokat kell bemutatni:

1. az államháztartás költségvetési mérlegeit alrendszerenként és összevontan, közgazdasági és funkcionális tagolásban;

2. az államháztartás alrendszerei költségvetési egyenlegének (többletének vagy hiányának) összefüggését és kapcsolatát az Európai Közösséget létrehozó szerződéshez csatolt, a túlzott hiány esetén követendő eljárásról szóló jegyzőkönyv alkalmazásáról szóló, 1993. november 22-i 3605/93/EK tanácsi rendelet szerint jelentendő mutatóval: a kormányzati szektor hiányával (maastrichti deficitmutató), illetve az ugyanott meghatározott kamatkiadásokat figyelmen kívül hagyó elsődleges egyenlegmutatóval (maastrichti elsődleges egyenlegmutató);

3. a központi költségvetés adóbevételeiben érvényesülő közvetett támogatásokat (pl. adóelengedéseket, adókedvezményeket) tartalmazó kimutatást adónemenként;

4. az államháztartás könyvviteli mérlegeit alrendszerenként elkülönítetten;

5. az állami költségvetés finanszírozását bemutató pénzforgalmi kimutatást;

6. az államháztartás adósságát instrumentumok, valamint bel- és külföldi hitelezők szerinti bontásban összevontan és alrendszerenként;

7. a központi költségvetés adósságát instrumentumok, bel- és külföldi hitelezők, forint és deviza, valamint éven belüli és éven túli lejárat szerinti bontásban;

8. a 110. §-ban meghatározott adósságkategóriákat összefüggéseikkel együtt;

9. a központi költségvetés által nyújtott hitelek állományát instrumentumok, bel- és külföldi hitelfelvevők, lejárat szerinti bontásban.